

ԱԶԳԱՅԻՆ

ԴԱՐՁԵԱԼ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ ԵՒ ԵԳԻՊՏԱՀԱՅՈՑ ՎԻՃԱԿ.

Արարատի Յուլիս ամսատետրակի մէջ « Ս. Երուսաղէմ եւ Եգիպտոսիոց վիճակ » վերնագրով մի յօդուած տպեցինք, ուր ի նկատի ունելովոր Կ. Պօլսոյ Պատրիարքարանը վսեմ. Ստեփան փաշային կամենումէ յանձնել Եգիպտոսիոց վիճակի առաջնորդութիւնը, նախ անաեղի էինք համարել աշխարհական անձին այդ տեսակ պաշտօն յանձնելը. եւ մատնանիշ էինք եղել այն հանգամանքի վերայ՝ թէ ըստ Սահմանադրութեան՝ ինքն ժողովուրդը պէտք է ընտրէ իւր առաջնորդը. իսկ նշանակելը ուղղակի ժողովրդական իրաւանց բռնաբարութիւն է. թէեւ Ստեփան փաշա առաջնորդ չը նշանակուեց, սակայն լիազօր պատուիրակի կոչումն, որով նա պէտք է առաջնորդական ընտրութիւն կատարէր, ազգային գործերը կարգի գնէր եւ այն, դարձեալ մեծ պարտաւորութիւն էին դնում յիշեալ փաշայի վերայ. Այս մասին մեր ենթադրութիւնն էր Ա. յարգել ժողովրդեան իրաւունքը՝ թողնելով որ նա ինքն ընտրէ իւր առաջնորդը. եւ մինչեւ այդ ընտրութիւնը ի պահանջել հարկին՝ դարձեալ ինքն ժողովուրդը ընտրէր իւր միջից մի պատուիրակ՝ իւր ազգային գործերը կարգաւորելու. Բ. որովհետեւ Եգիպտոս Երուսաղէմայ վիճակն էր, եւ Երուսաղէմ այդ երկրում մեծամեծ կալուածներ ունէր, վասն որոյ դարձեալ յանձնել Երուսաղէմին, եւ Երուսաղէմայ եպիսկոպոսներից, ընդ իրաւասութեամբ Երուսաղէմայ Պատրիարքութեան մի առաջնորդ կարգել ընտրութեամբ ժողովրդեան:

Բայի այս, մեր այն յօդուածի երկրորդ կէտը վերաբերում էր Երուսաղէմի պարտքին, եւ այդ պարտքը վճարելու համար գործ դրուած միջոցին: Հետամուտ չենք կամենում լինել թէ ինչպէս գոյացաւ այդ պարտքը, վասն զի այդ մասին թող զմանր մունը հրատարակութիւնները եւ ականատես ու գործակից անձանց պատմութիւնները, հաշիւաւոր տեղեկութիւն ունինք երբեմն Երուսաղէմայ թարգման ոմն Զիլինգիրեանի « Երկամեայ անցից պատմութիւն » վերնագրով գրքուկից, որ՝ որչափ եւ չափազանցօրէն, այնու տմենայնիւ պատկերացնումէ իրանց վիճակը.

Հետամուտ չենք կամենում լինել այդ մասին. որովհետեւ առա-
ծըն ասում է. «Հին դարմանը քամու չեն տալ», մեզ այժմ հե-
տաքրքրում են այն միջոցները՝ որ գործ են դրվում պարտքերը
վճարելու համար. եւ մենք բարեք էինք գատում Նգիպտոսի
թեմի հետ եգիպտական կալուածներն էլ ըստ արդար իրաւանց
յանձնել իւր տիրոջը, որ է Երուսաղէմի Հայոց վանքը: Որովհե-
տեւ զինուորական տրոյ վերայ յաւելացումն պարտուց բարձ-
ման համար կախող է գայթակղեցնել ժողովրդին՝ որ սովոր է յօ-
ժարակամ նուիրել բարեգործական սուրբ հաստատութեանց
իւր արդար վաստակից, որքան եւ իւր միջոցները ներումեն. ո-
րովհետեւ ժողովարարութիւնը, որ այժմ յաճախ կրկնվում է, ե-
թէ չի էլ զզուեցրել՝ կարող է զզուեցնել ժողովրդին. այն ինչ Ե-
րուսաղէմի եգիպտական կալուածների հասոյթը բարեք մատա-
կարարութեամբ մշտնջենաբար կարտադրէ եւ այդ արտադրու-
թիւնը բաւական երեւացող բան կը լինի Երուսաղէմայ վանքի
համար՝ որոյ արդեանց մեծագոյն մասը՝ ուխտաւորների նուէր-
ներն են, որք ըստ գիպաց նուազում եւ աւելանում են:

Բայ ի եգիպտական կալուածներից՝ Երուսաղէմի վանքը ունի
ուրիշ մշտնջենական մտից աղբիւրներ՝ որոնց օրինաւոր մատա-
կարարութիւնը կարող է բաւական շահաբեր լինել վանքին. եւ
մեր ցանկութիւնն էր այդ բոլորը կանոնաւոր գրութեան մէջ
տեսնել. մենք սպասում էինք որ Վ. Եւսեմ. Ստեփան վաշայ իւր վերայ
դրուած պարտքը Երուսաղէմայ գործոց մասին այնպէս կը կա-
տարէր, որ արդիւնքը գոհացուցիչ լինէր, այսինքն. եթէ Երուսա-
ղէմայ վանքը չը կարողանար իւր մեծագումար պարտքի տոկոսը
վճարել, գոն է իւր իսկական եկամուտներով կարողանար իւր
ծախքը հոգալ. Արարատի ընթերցողները Սեպտեմբեր ամսա-
տետրակի «Կ. Պօլսոյ ձայն» վերնագրով բաժնում ցաւ ի սիրտ
կը տեսնեն, որ Երուսաղէմ 1882—83 տարւոյ հաշուեցոյցի մէջ
2500 ոսկի (մօտ 25000 ռուբլի) բաց է ունեցել. Երուսաղէմ՝ ո-
րի տպարանը չունի նախկին ճոխութիւնը, որի գպրանոցը այժմ
չունի նախկին ընդարձակութիւնը. որի պատրիարքը Կ. Պօլսումն
է եւ վանականներից շատերը ցրուած են. որքան ծախք ունեցած
պէտք է լինի Երուսաղէմ, որ մարդ սարսափով չը նայէ 2500
ոսկւոյ բացի վերայ: Ինչ օգուտ ուրեմն այնքան ջանքերը, երբ
նոյն տեսակ բաց եր միշտ տեղի պէտք է ունենան:

Մենք նոյն յօգուածի մէջ տհաճութեամբ նկատել էինք ոմանց վանականների Երուսաղէմից հեռանալը, եւ թեթեւակի յիշել էինք պատճառները: Այդ յօգուածի մէջ ասուած էր, որ վանականները ցմահ պէտք է կապուած լինին իրանց կրօնաւորութեան տեղւոյն հետ, որպէս զի այդ տեղերը նոցա տունը համարուին իսկ իրանք՝ այդ տեղերի զաւակները: Այդպէս ասելու պատճառ կայ. որովհետեւ եթէ մի մարդ մի տեղի հետ կապուած է, աշխատում է այդ տեղը հարստացնել եւ ճոխացնել իւր սեպհական վայելչութեան համար. իսկ եթէ կապուած չէ, այն ժամանակ նա աշխատում է տեղը իւր սեպհական գրպանին ծառայացնել:

Մեր խորհրդածութեան մի կէտն էլ այն էր, որ Տաճկահայք առհասարակ բարեհաճ կամք ունենային հասարակական տուրքերով կառավարուած հաստատութեանց գիտակ առնել Ռուսահայոց: Տեղի անձկութեան պատճառով՝ եղբայրակումենք մեր խորհրդածութիւնը տպելով Երուսաղէմայ նուիրակ Արժ. Մամբրէ վարդապետի յօգուածը, որ պատասխանելով մեր այն խորհրդածութեան՝ մեր ենթադրութիւնից շատերը արդարացնում է. մի կէտում Արժ. Հայրը մեղադրում է մեզ, որ որպէս թէ կամաւ անտեղեակ ենք ձեւանում այն բոլոր հրատարակութեանց, որոնք խնդիրը բացորոշեն կացուցանում. գուցէ այդ տեսակ հրատարակութիւններ կան, սակայն այս եւս անուրանալի է որ մենք Ռուսահայքս միջոց չունենք Տաճկաստանում բոլոր հրատարակութեանց հետեւելու. այս պատճառով էլ այն խորհրդածութեան մէջ ասել էինք, որ Պօլսոյ թղթակիցները լաւ կանէին ազգային ընթացիկ գործերը իրանց գրութեանց նիւթ առնել, քան պարահանգէսները եւ այլն: Դարձեալ կրկնում ենք, Տաճկահայոց գործերին գիտակ լինելու համար պէտք է որ մի ներքին կապ պահենք, այսինքն. մեր Ռուսահայոց մամուլի էջերը բանանք հարկաւոր տեղեկութիւնները՝ հիւրընկալելով ի գիտութիւն ընթերցողաց. այս իսկ նպատակով բաց ի Արժ. Մամբրէ վարդապետի պատասխանից՝ Երուսաղէմի գործոց փերաբերութեամբ, Նգիպատահայոց գործոց մասին եւս տեղեկութիւն հաղորդել կամենալով, արտատպում ենք «Արշալոյս Արարտեան» լրագրից խմբագրի նախաբանով Նգիպոսից գրուած մի յօդուած, որ մի ճարտար գրչի արտագրութիւն է եւ ունի

այնպիսի ակնարկութիւններ՝ որոնք ցանկալի պարզաբանութեան կարօտ են: Ահա Արժ. Մամբրէ վարդապետի նամակը:

ԽՄԲԱԳԻՐ ԱՐԱՐԱՏ ԱՄՍԱԳՐՈՅ՝

Արարատ ամագրոյ Յուլիսի համարը պատահամբ կարգացի. պէտքէ անկեղծ խոստովանիլ, որ իւր ընտիր և օգտակար բովանդակութեամբն արժանի է ողջամիտ բանասիրաց ուշադրութեան. (ի՞նչ փղթ որ աղբիւսասէր Աքաղաղք մարգարտի հատը անօգուտ համարին,)

Նոյն թուոյ մէջ բաւականութեամբ կարգացի նաև «Ս. ԵՐՈՒՍԱԴԷՄ ԵՒ ԵԳԻՊՏԷԱՆՅՈՅ ՊԵՃԱԿ», վերնագրով հմտալից պատուական յօդուածը, որոյ մասին ես իրր միաբան Ս. Երուսաղէմի կը գամ ներկայիս իմ խորին շնորհակալութիւնս յայտնելու և ըստ կարի մի քանի թեթեւ բացատրութիւններ տալու, զոր եթէ արժան դատիք, խնդրեմ ներկայ համարաւ հրատարակել բարեհաճիք:

Ս. Երուսաղէմի կալուածոց Եգիպտոսի մէջ բռնաբարուելուն և զանոնք նոյն վիճակին հետ Ս. Երուսաղէմին դարձնելու մասին Ձեր խորհրդածութիւնք, զիտողութիւնք և առաջարկք խիստ իրաւացի են և արդար, մանաւանդ այն՝ թէ,—այդու թերեւ Պարտուց Բարձման Յանձնաժողովը կարօտ չը լինի զինուորական տրոց յաւելումն անել,— որ արդարեւ մեծ անպատեհութիւն է ժողովրդեան արդէն դառն և հարստահարեալ վիճակը մի այդպիսի յաւելումով առաւել ծանրաբեռնել, որ ինչպէս շատերուն նոյնպէս և մեզ առաւել անհաճոյ է, ժողովուրդը պէտքէ սիրով, յօժարութեամբ և զիտակցութեամբ մասնակցի և ոչ թէ պետական բռնութեամբ: Շատ արդար և խիստ օգտաւէտ բան կը լինէր արդարեւ, ինչպէս, Եգիպտոս նոյնպէս և յայլուր գտնուած վանական հասոյթք, նուէրք, կտակք և այլ սղոյնպիսի արդիւնքներն անկորուստ ճշտութեամբ տեղ հասնէին, և արդի նեղ կացութեան մէջ անգամ այդպիսի զրկանաց չը հանդիպէր վանքը . . . մանաւանդ թէ այս տագնապալից ժամանակում այդ հոգացողութեան հետ՝ Ազգայնոց կողմէն մի քիչ բացառիկ նպաստ և օգնութիւններ լինէին, տարակոյս չը կայ որ Ս. Երուսաղէմի Հայոց վանքը շուտով կազատէր այս ծանր պարտքէն և կապահովէր իւր վիճակը, դարձեալ յօգուտ Ազգին:

Արարատի խմբագրութիւնը, որ այդքան հմտութեամբ և խոհուն խորհրդածութեամբ կը խօսի Ս. Երուսաղէմի գործոց մասին, դժբաղդաբար կ'անգիտանայ Վսեմ. Ստեփան փաշա Ասլանեանցի Ի Ս. Երուսաղէմ պատուիրակութեան պաշտօնին արդեանցը, որ մինչ ցարդ բազմիցս հրատարակուած է թէ նոյն ժամանակ լրագիրներով, թէ Ազգային ժողովոյ ատենագրութեամբ, թէ Արձագանքի անցեալ տարուայ մի քանի համարներով և թէ Պարտուց Բարձման Յանձնաժողովոյ յայտարարութիւններով, որոցմէ առաւել տեղեկութիւն ցանկացողը կարող է ան-